

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ

МАКЕЕВСКИЙ ЭКОНОМИКО-ГУМАНИТАРНЫЙ ИНСТИТУТ
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА И ПСИХОЛОГИИ

При участии членов

УКРАИНСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК
НЬЮ-ЙОРКСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК
АМЕРИКАНСКОЙ АССОЦИАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК
СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ АССОЦИАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК
АССОЦИАЦИИ СЛАВЯНСКИХ, ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКИХ
И ЕВРАЗИЙСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

АКТУАЛЬНЫЕ ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ
И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В ТРАДИЦИЯХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ:
ДОСТИЖЕНИЯ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Международная коллективная монография
Том I

Под редакцией

акад. Веретенникова В.И., акад. Висковатовой Т.П., акад. Товстика В.А., В.Е. Лунева

Institution

*Is Certified by International Education Society
London, Great Britain*

Донецк, «Світ Книги», 2013

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ

МАКЕЕВСКИЙ ЭКОНОМИКО-ГУМАНИТАРНЫЙ ИНСТИТУТ
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА И ПСИХОЛОГИИ

При участии членов

УКРАИНСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК
НЬЮ-ЙОРКСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК
АМЕРИКАНСКОЙ АССОЦИАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК
СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ АССОЦИАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК
АССОЦИАЦИИ СЛАВЯНСКИХ, ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКИХ
И ЕВРАЗИЙСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

АКТУАЛЬНЫЕ ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ
И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В ТРАДИЦИЯХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ:
ДОСТИЖЕНИЯ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Международная коллективная монография
Том I

Под редакцией

акад. Веретенникова В.И., акад. Висковатовой Т.П., акад. Товстика В.А., В.Е. Лунева

Institution

*Is Certified by International Education Society
London, Great Britain*

Донецк, «Світ Книги», 2013

Рекомендовано к печати Ученым советом

Макеевского экономико-гуманитарного института (протокол №7 от 25.03.2013)

Рецензенты:

Вачков И.В. – доктор психологических наук, профессор, главный редактор журналов «Школьный психолог», «Клиническая и специальная психология», профессор кафедры дифференциальной психологии Московского городского психолого-педагогического института (Россия);

Кожевников В.М. – доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой общей психологии и педагогики факультета права и психологии Макеевского экономико-гуманитарного института (Украина);

Холл А. – магистр бизнес администрирования, Университет Флориды (США).

Сведения об авторском коллективе:

Айзермен Р. – магистр социальных наук, политологии (США); **Артеменко А.П.** – к.ф.н., доцент; **Артеменко Я.И.** – к.ф.н., доцент; **Асеева Ю.О.** – аспирантка; **Бабатина С.И.** – к.психол.н.; **Балабанова Л.М.** – д.психол.н., профессор; **Барабаш О.Д.** – к.п.н., доцент; **Бурлачук Л.Ф.** – д.психол.н., профессор, академик НАПН Украины; **Буткевич С. А.** – к.ю.н., с.н.с.; **Венгер А.С.** – аспирантка; **Вятоха И.Ю.** – соискатель; **Гиптерс Э.В.** – к.п.н., доцент; **Гульбс О.А.** – к.психол.н., профессор; **Душка А.Л.** – к.психол.н., доцент; **Зарицкая В.В.** – д.психол.н., доцент; **Кобец А.В.** – к.психол.н., доцент; **Колот С.А.** – к.психол.н., доцент; **Кузьмина В.Ю.** – препод.; **Кокорина Ю.Е.** – к.психол.н.; **Кононенко С.В.** – к.психол.н.; **Любчук О.К.** – д.держ.управл., професор; **Мороз Л.И.** – д.психол.н., профессор; **Майко Н.С.** – препод.; **Малеев Д.В.** – препод.; **Очеретяный А.А.** – к.и.н., профессор; **Пономаренко В.В.** – препод.; **Польшин А.К.** – к.психол.н., профессор; **Саватеева Б.В.** – ст.препод.; **Слипчишин Л.В.** – к.п.н., с.н.с.; **Туриянская В.Э.** – к.психол.н., доцент; **Цильмак А.Н.** – д.ю.н., доцент; **Яньшин П.В.** – д.психол.н., профессор (РФ); **Яковенко С.И.** – д.психол.н., профессор.

Редакционная коллегия:

Веретенников В.И. – кандидат технических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины. **Висковатова Т.П.** – доктор психологических наук, профессор, академик Украинской академии наук. **Товстик В.А.** – доктор философии, профессор психологии, академик Академии экономических наук Украины, академик Академии наук высшей школы Российской Федерации, академик Нью-Йоркской Академии наук, США. **Лунев В.Е.** – и.о. доцента, ответственный редактор-составитель.

Актуальные политико-правовые и социально-психологические исследования в традициях ведущих научных школ: достижения, тенденции, перспективы: [Международная коллективная монография] В 2 т. Т. 1./ [Коллектив авторов] ; под ред. акад. Веретенникова В.И., акад. Т.П.Висковатовой, акад. Товстика В.А. ; отв. ред.-сост. В.Е.Лунев / Макеевка: МЭГИ-Institution Is Certified by International Education Society, London, Great Britain; Донецк : Донбасс, 2013 – 604 с.
ISBN 978-617-638-173-0

В монографии представлены теория, методология и эмпирия фундаментальных и прикладных философских, психологических, педагогических, социологических, юридических исследований в традициях ведущих научных школ.

Рекомендуется ученым: докторантам, аспирантам, магистрантам, а также всем тем, кого интересуют проблемы методологии науки.

УДК 159.9.018+159.9.019+168.5.001

По результатам работы творческого коллектива ученых из Украины, Российской Федерации и Соединенных Штатов Америки была подготовлена международная коллективная монография.

В монографии представлены оригинальные исследования авторов, которые публикуются впервые. Отдельные разделы монографии содержат результаты исследований, проведенных при грантовой поддержке Российского гуманитарного научного фонда (РГНФ), проект № 12-06-00078.

Уверены, что монография представляет как научную и учебную ценность, может быть использована в учебном процессе подготовки магистров психологии, педагогики, социологии, права, философии.

С уважением и наилучшими пожеланиями,

редакционная коллегия.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

MAKEYEVKA INSTITUTE OF ECONOMICS AND HUMANITIES
FACULTY OF LAW AND PSYCHOLOGY
With assistance of members of
UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCES
NEW YORK ACADEMY OF SCIENCES
AMERICAN POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION
NORTHEASTERN POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION
THE ASSOCIATION FOR SLAVIC, EAST EUROPEAN AND EURASIAN STUDIES

CURRENT POLITICAL, LEGAL,
PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL RESEARCH
IN THE TRADITIONS OF LEADING SCIENTIFIC
SCHOOLS: ACHIEVEMENTS, TRENDS AND
PROSPECTS

International monograph
Volume 1

Edited by
Academic V. Veretennykov, Academic T. Viskovatova, Academic V. Tovstik, V. Lunov

Institution
Is Certified by the the International Education Society
London, Great Britain

Current Political, Legal, Psychological And Social Research In the Traditions Of Leading Scientific Schools: Achievements, Trends and Prospects [International collective monograph] Volume 1 / [Group of authors], ed. Acad. V. Veretennykov, Acad. T. Viskovatova, Acad. V. Tovstik, Br. eds-comp. V. Lunov / Makeyevka: MIEH-Institution Certified by International Education Society, London, Great Britain; Donetsk: Svit Knigi. - 2013 - 604 p.

Reviewers:

I.V. Vachkov - Doctor of Psychology, professor, editor in chief of "School Psychologist", "Clinical and Special Psychology", Professor of Differential Psychology Department the Moscow City Psychological and Pedagogical Institute.

V.M. Kozhevnikov - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of General Psychology and Pedagogy Faculty of Law of Makeyevka Institute of Economics and Humanities.

A.B. Hall - Master of Business Administration of University of Florida (Tampa, USA)

Editorial Board:

V.I. Veretennykov - Ph.D., Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Economics.

T.P. Viskovatov - Doctor of Psychology, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences.

V.A. Tovstik - Ph.D., a Psychology Professor, Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Academician of the Academy of Higher Education of the Russian Federation, Academician of the New York Academy of Sciences, USA.

V.Ye. Lunov - Executive editor and compiler.

The book presents the theory, methodology and empirical results of basic and applied researches in philosophy, psychology, pedagogy, sociology and law according to the tradition of leading scientific schools.

It is recommended for all types of scholars: doctoral students, graduate students, undergraduates, and all those who are interested in the problems of scientific methodology.

This monograph was prepared based on creative results from the efforts of 33 Ph.D. researchers, including professors from Ukraine, the Russian Federation and the United States. It presents original research from authors being published for the first time. Some sections of the monograph contain results from research conducted through support by the Russian Scientific Humanities Fund project number 12-06-00078.

The monograph is of significant scientific value and may be used as a part of the teaching process for preparing graduate-level students of psychology, education, sociology, law and philosophy.

With respect and best wishes,

- The Editorial Staff

АКТУАЛЬНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ ДИЗАЙН-ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ РОБІТНИКІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Л.В. Сліпчишин

*Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти
НАПН України, старший науковий співробітник відділу професійно-
практичної підготовки, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник*

Розглянуто актуальність і обґрунтовано необхідність оволодіння учнями професійно-технічних навчальних закладів основами художньо-технічної творчості та створення людиноорієнтованої техніки. Обґрунтована концептуальна основа дизайн-освіти в професійно-технічній освіті майбутніх робітників технічного профілю.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, технічний профіль, робітник, художньо-технічна творчість, дизайн-освіта.

У промисловому виробництві XXI століття дієвим елементом технологій та активною складовою формоутворення промислових виробів став дизайн. Упровадження у виробництво нових технологій, які з'явилися у результаті науково-технічного прогресу, сприяло розумінню закономірностей розвитку проектної культури промислового дизайну. Якщо на початку XX століття естетизація технологій ґрунтувалась на художньому усвідомленні властивостей

матеріалу та їх використанню в формоутворенні, то сьогодні, у зв'язку з появою нових технологій, у цьому питанні існують дві тенденції: перша – виявлення формоутворюючого потенціалу технології; друга – в процесі виготовлення промислового виробу технологія “розчиняється” у формі. Роль технології як конкретного процесу чи операції сьогодні переосмислюється у контексті художнього конструювання, що відкриває можливості перенесення методів з виробничої діяльності на процес художнього проектування і навпаки. Сучасний дизайн як надіндивідуальна система за допомогою різних проектів повинен сприяти розвитку дизайнерської свідомості і культури в кожного, хто причетний до створення предметного світу людини (професійний дизайнер, інженер, технік, робітник). У цьому контексті стає актуальною проблема удосконалення змісту професійно-технічної освіти з його орієнтацією на розвиток в учнів професійно-технічних навчальних закладів не лише технічної, але й художньо-технічної творчості як основи проектної культури.

Проблеми підготовки фахівців до майбутньої творчої професійної діяльності завжди були в центрі уваги психолого-педагогічних досліджень і розв'язувались у таких напрямках: методологічні основи професійної діяльності (І.А. Зязюн, В.Г.Кремень, В.Д. Шадріков), педагогіка професійної освіти (С.Я. Батишев, В.С.Безрукова, Б.С. Гершунский, С.У. Гончаренко, О.А. Дубасенюк, О.Е.Коваленко, М.М. Махмутов Н.Г. Ничкало, В.О. Радкевич Д.В. Чернілевський), інтеграція змісту навчання в професійній підготовці робітників (А.П. Беляєва, М.М. Берулава, Р.С. Гуревич, І.М. Козловська, Ю.С. Тюнников), концептуальні основи дизайн-освіти (Л.В. Оршанський, В.Ф. Прусак, І.С. Риждова, В.П. Тименко, О.В. Трошкін, О.М. Хмельовський) і технічної естетики (О.А. Базилевський, М.А.Дегтярьов, П.М. Татіївський, І.О. Чернійчук), організація роботи учнів з технічної та художньо-прикладної творчості в загальноосвітній школі, професійно-технічних і позашкільних навчальних закладах (Ю.О. Бардашевская, О.В. Биковская, П.К. Гороль, М.С. Корець, В.О. Подоляк Ю.П. Саламатов, Ю.С.Столяров. Проте відсутні дослідження, в яких художньо-технічна творчість розглядається як важливий етап підготовки робітника до майбутньої продуктивної професійної діяльності.

Сьогодні розвиток техніки досяг такого рівня, коли її можливості починають становити загрозу для людей, що потребує зміни підходів до організації роботи в системі “людина-машина”. Перш за все нагальною потребою є зміна полюсу уваги від машини до людини, що виражається в актуалізації людських, соціальних та організаційних чинників виробництва, а також до створення умов для розгортання людського потенціалу.

Основним видом праці людини є професійна діяльність, в якій вона самовиражається. Ступінь самовираження тісно пов'язаний із відчуттям задоволення, переживаючи яке особистість здатна “схопити предмет в його цілісності, програти нереалізовані можливості, уявити його завершеним відповідно до ідеалу” [14, с.77]. Цей момент є важливим у творчій професійній діяльності, спрямованій на продуктивний результат.

Психологічний зміст значущості професійної діяльності для людини визначається: суб'єктивним сенсом роботи, мотивацією, місцем праці в її житті, нормуванням праці та основними ролями в трудовій діяльності. Зміна ролі людини в трудовій діяльності від придатку до машини до людиноорієнтованого проектування технічних засобів і процесів обумовлює переорієнтацію стратегії технічної думки [14, с.323]. Серед різноманітних теоретичних положень, які розроблені в таких суміжних дисциплінах, як організація виробництва, технологія машинобудування, ергономіка, технічна естетика, промисловий дизайн тощо методологічного значення набувають спільні положення про зміст поняття людського чинника в техніці та створення умов для вивільнення і розвитку творчого потенціалу людини.

Досвід життя в країнах пострадянського простору в різних економічних системах (плановій та ринковій) дозволяє стверджувати, що сьогоднішні негаразди в розвитку економічних процесів у цих країнах значною мірою викликані відсутністю у момент переходу до ринкової економіки не тільки екологічного, але й ергономічного й дизайнерського мислення, які сьогодні розглядаються як важливі елементи ринкових механізмів. Оскільки наявність екологічної, ергономічної та дизайнерської культури стали індикаторами технічного і культурного розвитку суспільства, очевидно, що: “...не лише студентам, але й керівникам промисловості, підприємцям, менеджерам, інженерно-технічним працівникам, дизайнерам, архітекторам, економістам та іншим фахівцям необхідно буде освоювати і застосовувати в своїй діяльності, бажають вони цього чи ні, науково-практичний арсенал ергономіки” [12, с.8]. У цьому разі освіта людини в широкому розумінні має включати вивчення ергономічного удосконалення окремих сторін виробництва, в результаті чого ефективніше будуть вирішуватися не лише задачі пристосування техніки до людини, але й відбуватиметься активне формування здібностей особистості відповідно до вимог, які висуває до неї технічний прогрес, та можливостей, що разом з ним відкриваються перед нею.

Саме зараз починають складатися умови для застосування в промисловості нових підходів до розуміння ефективності, якості та надійності, в основі яких

лежить принцип максимальної уваги до людини через конструкцію інструмента, прилада, машини, системи, характеристики робочого і побутового середовища. Зрозуміло, що основне навантаження з приводу створення людиноорієнтованої техніки лягає на фахівця-ергономіста, який повинен у своїй діяльності дотримуватись двох дизайнерських правил: “Пережити, взяти, допомогти” та “Думати глобально, діяти локально”. Проте первинна інформація дуже часто потрапляє до нього від безпосередніх виконавців – робітників. Через нерозуміння ергономічної складової виконуваної роботи робітники допускають помилки, які можуть мати негативні наслідки (виріб виходить з ладу, в гіршому випадку – має місце аварія).

На сучасному виробництві відбулося ускладнення технічного оснащення, значно зросли культурний рівень робітників та їх вимоги щодо змісту праці, її умов, якості виробничого середовища. У світлі концепції “людського капіталу” вкладання у виховання, освіту, культуру та умови життя сприяють підвищенню культури праці та появі таких виробів, в яких втілено взаємозв'язок між суспільством, технічною системою і середовищем існування людини. Проте ця віддача буде різною залежно від того, який характер має професійна діяльність робітника: репродуктивний чи продуктивний.

У самому поділі діяльності на репродуктивну і продуктивну відображено діалектичний зв'язок між нормативною діяльністю і діяльністю з елементами новизни, природний потяг людини до пошуку ефективнішого порядку речей через руйнування усталеного порядку. Відповідно, в процесі пошуку нового порядку особистість здобуває, в першу чергу, суб'єктивний досвід одержання нового результату. Накопичення цього досвіду свідчить про внутрішню установку на продуктивну діяльність. У навчальній діяльності цей досвід дозволяє учневі легко включитися в творчу діяльність, результатом якої є об'єктивно новий результат. А продуктивна діяльність на виробництві потребує підготовки майбутнього робітника, фахівця до неї ще в навчальному закладі з урахуванням психолого-педагогічних особливостей практичної діяльності та відповідних принципів її організації.

Як зазначають автори [14, с. 241], залежно від ситуації з упорядкування змін в трудовій діяльності (встановлення нового порядку внаслідок руйнування старого) з позицій системного підходу в практичній діяльності виявлено такі загальні особливості (тобто властиві й іншим видам діяльності): вплив конкретних умов на професійну реакцію людини, які, з одного боку, надають свободу волі, але, з другого боку, виявляють обмеженість у різноманітних наявних ресурсах (матеріальних, інтелектуальних, технічних тощо); адаптивна

здатність до різноманітних змін і перешкод різного характеру; здатність до цілепокладання (що особливо важливо в продуктивній діяльності, яка має місце саме за рахунок активності та ініціативності як окремого працівника, так і колективу); здатність протидіяти руйнуючим тенденціям завдяки виробленню різноманітних варіантів розроблення і реалізації цілей, самоорганізації та саморозвитку системи (наприклад, виробничої).

Із врахуванням зазначених вище особливостей діяльності як такої організація практичної діяльності має ґрунтуватись на таких принципах, як [14, с. 241-249]: ієрархічності, цілісності (інтегративності), комунікативності (відкритості), історичності та адекватності (необхідного різноманіття). Розглянемо сутність цих принципів з позицій практичної діяльності робітників.

Принцип ієрархічності. Розрізняють три рівні професійної діяльності, які займає фахівець залежно від особистісних якостей та умов, що склалися.

1. Операційний рівень, пов'язаний з виконанням лише окремих технологічних операцій. Характерний для робітників, які працюють у масовому і крупносерійному виробництві.

2. Тактичний рівень потребує оволодіння робітником комплексом технологічних операцій, а також сформованості здібності до швидкого орієнтування у політехнічній ситуації, володіння загальними алгоритмами раціональної побудови дій та їх послідовності, творчим підходом до професійної діяльності. Характерний для робітників, які працюють у дрібносерійному і одиничному виробництві або у виробництві змішаних типів.

3. Стратегічний рівень, який базується на оволодінні операційним і тактичним рівнями, але додатково вимагає від робітників високорозвинутих пізнавальних умінь, творчої активності, рефлексивного уміння самоаналізу результатів діяльності, широкого політехнічного кругозору тощо. Характерний для робітників, які працюють у технологічно складних професіях.

Відповідно до принципу ієрархічності робітників умовно можна поділити на виконавців, мислячих і діяльних виконавців і творців.

Принцип цілісності (інтегративності). Цілісну або інтегративну діяльність, яку виконує робітник, можна розглядати у кількох аспектах.

За рівнем розгортання компонентів діяльності – орієнтувальний, пізнавальний, цілепокладальний, технологічний, рефлексивний – діяльність поділяється на репродуктивну і продуктивну (активну, творчу). Межею між ними є мета, тобто, яким чином вона задана: зовнішнім стимулом чи самостійно визначена робітником.

За видовою структурою в інтегративній діяльності виділяють такі інваріантні сторони, як: пізнавальну, перетворювальну (проектувальну та практичну), ціннісно-орієнтувальну, спілкування та естетичну [6, с.53; 18, с.11-12], яким відповідають певні види діяльності. Відповідно до цих компонентів різною мірою розкривається потенціал особистості. Ступінь розкриття потенціалу залежить, в першу чергу, від мотивів, цілей та умов, а коригується потребами, інтересами, світоглядом, переконаннями, установками, життєвим досвідом, особливостями окремих психічних функцій, якостей і властивостей особистості, які, на думку В.Д.Шадрікова [18, с.11], є базою для формування психологічної системи діяльності.

Якщо створені умови для одночасної реалізації зазначених видів діяльності при достатньому рівні здібностей до них та сформовані базові психологічні елементи діяльності, то буде мати місце різнобічний розвиток фахівця-практика, який супроводжується розкриттям його потенціалів. Потенціал особистості визначається: пізнавальний – обсягом і якістю наявних знань про зовнішній світ, природу, суспільство, людину, про себе та рівнем розвитку пізнавальних умінь; ціннісно-орієнтувальний – набутою системою ціннісних орієнтацій (ідеали, життєві цілі, переконання, прагнення) в різних сферах життєдіяльності; перетворювальний – виробленими внаслідок зовнішніх впливів і освоєних самостійно проектувальними і технологічними уміннями, рівнем розвитку творчих здібностей; комунікативний – мірою і формами товариськості особистості, характером, формою і міцністю контактів, які встановлює вона з іншими людьми; естетичний – прагненням до досконалості процесу і продукту діяльності людини, вільним виявом власних пізнавальних і творчих здібностей і сил, який супроводжується отриманням задоволення. Проте, людина найповніше розкриває свій потенціал в інтегративній діяльності, в якій достатньо повно в єдності представлені всі види діяльності при провідній ролі перетворювальної. А творча, практикоорієнтована діяльність людей, в якій розкриваються суспільна суть і творчі сили особистості, є естетичним освоєнням світу людиною.

Принцип комунікативності (відкритості). У практичній діяльності фахівець пов'язаний багатьма зв'язками з діяльністю інших людей, коли має місце перетинання їх інтересів. Залежно від позицій всіх сторін взаємодія може бути дружньою, партнерською чи ворожою. Якщо фахівець за характером виконуваної роботи часто залишається сам на сам з предметом діяльності, його взаємодія з колегами, іншими фахівцями найчастіше є опосередкованою.

Принцип історичності. Професійну діяльність розглядають як систему, яка проходить усі стадії життєвого циклу: зародження, розвиток, стагнацію та відмирання. Ця часова динаміка має два аспекти: філогенетичний – практична діяльність будується на основі багатовікового досвіду діяльності всього людства, який більшою чи меншою мірою освоюється колективами чи окремими людьми; онтогенетичний – практична діяльність будь-якого практика розпочинається після закінчення навчального закладу, коли в реальних умовах він починає розмірковувати про себе як професіонала, що залежно від висновків спонукає чи ні його до дій професійного вдосконалення.

У разі, якщо результат розмірковування є маловтішним і збігається з суспільною оцінкою, очевидно, що необхідно переосмислювати зміст професійної підготовки з урахуванням принципу прогностичності. Завданням професійної освіти і навчання стає підготовка майбутнього фахівця до тих інновацій, які впроваджуються в будь-яких організаційних структурах, і відображаються у вимогах до тієї чи іншої діяльності.

Принцип адекватності (необхідного різноманіття). Щоб створена система (будь-яка) могла впоратись із вирішенням проблеми, вона повинна мати необхідний запас маневрування. Цей запас визначається різноманіттям системи (її складністю): чим складнішою є проблема, тим більшим має бути різноманіття системи, а також завжди перевищувати необхідний для розв'язання проблеми рівень.

Цей принцип набуває особливої важливості у разі орієнтації на продуктивну діяльність фахівця або колективу. Для цього рекомендують [14, с. 249]: братися за рішення таких проблем, для яких рівень кваліфікації, накопиченого досвіду фахівця чи колективу перевищує необхідний для вирішення даної проблеми рівень; у протилежному випадку “добирати” кваліфікацію до необхідного рівня в процесі її рішення; мати в запасі декілька варіантів вирішення проблеми; конструювати свою діяльність так, щоб окремі її компоненти порівняно легко замінювалися, піддавалися коректуванню і модернізації; будувати свої моделі, проекти, конструкції так, щоб їх можна було легко пристосовувати, адаптувати до умов, що змінюються.

Діяльність людини у контексті ергономіки можна уявити через узагальнені характеристики всіх видів діяльності з різноманітними засобами, притаманними кожній з них, та з урахуванням усіх їхніх аспектів (цільові, мотиваційні, когнітивні, виконавчі). Зміна змістового наповнення цих аспектів трудової діяльності пов'язана з розвитком цілей, удосконаленням виробництва, технологічних процесів, умов праці та предметного світу. В економічному

контексті змістове наповнення цих аспектів трудової діяльності визначається типом виробництва (масове, серійне, одиничне). Розглянемо докладніше, як змінюється змістове наповнення трудової діяльності у різних типах виробництва залежно від того, який характер має взаємодія фахівця із засобами праці [12, с.74-75].

Найяскравіше безпосередня взаємодія суб'єкта і об'єкта діяльності виявляється при використанні знарядь чи інструментів у таких видах діяльності, в яких предмет характеризується різноманітністю властивостей, а суб'єкт – багатоваріантністю можливостей зміни цих властивостей з метою отримання бажаного результату. Найефективніша організація власних дій фахівця потребує застосування пізнавальних, аналітичних і виконавчих дій, при виконанні яких засіб діяльності відображає не лише властивості об'єкта, але й функціональні особливості способу дій людини з ним, рівень прикладених зусиль, точність і швидкість дії.

Безпосередня взаємодія суб'єкта з предметно-функціональними специфічними засобами діяльності створює умови не лише для виконавчих, але й пізнавальних дій, завдяки яким можна створювати нові форми, перетворювати той самий об'єкт з різною якісною результативністю. Вимоги до якостей результату визначають спосіб дій фахівця, від яких залежить ефективність їх здійснення. При використанні знарядь людина застосовує свої здібності, набуває досвід і навички в різних сферах діяльності, а також задовольняє свої потреби в пізнанні та творчості. Оскільки в професійній діяльності фахівців в системі “людина – машина” у схожих процесах (наприклад, виготовлення деталей з матеріалів з різними властивостями) співвідношення пізнавальних і виконавчих дій буде різним, його кількісне значення буде залежати від вимог до результатів дій.

На практиці це означає, що користуючись знаряддями діяльності безпосередньо, людина має докладати більше пізнавальних дій до об'єкта, а застосування механізованих засобів виробництва та кількісних характеристик взаємодії (продуктивність праці, швидкодія, темп роботи, витрати виробництва тощо) збіднює якісний зміст взаємодії суб'єкта з об'єктом. Таке збіднення має пояснення: виробництво не вимагає і навіть не допускає яких-небудь відхилень в якісних характеристиках результату по відношенню до заданих; від робітника вимагається обмежене коло здібностей, головним чином певних навичок та їх ефективної координації з тимчасовим режимом роботи машини. Відповідно робітник може активно вплинути, застосувавши творчий підхід, лише до способу дій, а не до засобів і властивостей об'єкта. Його ефективне втручання в

трудоий процес пов'язане з виробленням власного професійного стилю та вдосконаленням технології, тобто з організаційним аспектом діяльності.

Автоматизація засобів виробництва призводить до жорсткої, алгоритмізованої організації дій через підвищені вимоги до термінів і швидкості їх виконання. Такі умови виконання роботи не завжди дозволяють оператору сформулювати найзручніший для нього спосіб дії і не створюють безпосередньо потреб в поліпшенні якості кінцевого результату. Зміст кінцевого результату змінюється внаслідок дій людини в самому автоматизованому пристрої. Безпосереднім об'єктом діяльності для людини стає сам технічний засіб, а вимоги до результату взаємодії обмежуються його робочим режимом або станом. Дії фахівця мають виконавчий характер і частіше викликані не мірою потреби, а мірою відповідальності. І лише у разі, коли сам пристрій перестає працювати в заданому режимі, людині трапляється нагода зробити деякі пізнавальні дії стосовно виявлення причини аварії.

Сьогодні, коли наше суспільство вважається постіндустріальним, багатьом з нас доводиться ламати стереотипи, пов'язані з професійною діяльністю: робота на одному місці, достатність однієї професійної освіти, чітка регламентація робочого часу, орієнтація на прагматичні цілі тощо. Ринкова економіка кардинально змінила такі погляди, адже вона орієнтована на високорухливу кон'юнктуру. Під економічною кон'юктурою розуміють "сукупність ознак, що характеризують поточний стан економіки країни або світового господарства, окремої галузі, регіону чи ринку товарів у певний період" [1, с.282]. На практиці це означає, що під впливом макроекономічних чинників зменшується корисність наявних товарів і послуг, оскільки вони не можуть задовольнити матеріальні потреби споживачів, які за своєю природою є необмеженими і ненасичуваними. Порушення у рівновазі потреб і товарів (послуг) призводить до ланцюгової реакції соціально-економічного характеру (перевиробництво, безробіття, зміна професії, потреба у набутті нових компетенцій тощо), яка знаходить своє відображення в базових законах ринкової економіки (циклічного розвитку економіки, зростання продуктивності праці, обмеженості ресурсів, конкуренції, попиту й пропозиції тощо). У цьому контексті для кожної держави важливим макроекономічним завданням є досягнення ефективності використання наявних ресурсів.

Аналіз взаємозв'язку соціальної, розподільчої та виробничої ефективності в ринкових умовах щодо трудових ресурсів з урахуванням впливів глобалізації й регіоналізації дозволив дійти такого висновку [13, с.24; 1, с.171-177]: втрату роботи треба розцінювати як шанс знайти цікавішу й більш оплачувану роботу;

швидше знаходить роботу, той, хто активний і шукає роботу; перевагу завжди має та людина, яка володіє свого роду конвертованою освітою, тобто такою базовою освітою, яка надає можливість відносно легко адаптуватися до змінних ринкових умов і навіть неодноразово змінювати професію. У цьому контексті виграє той, хто стратегічно орієнтований на широко профільність або багатопрофільність освіти та освіти впродовж життя.

За статистикою всього 20% зайнятого населення працює за спеціальністю, яка одержана в базовій професійній освіті. Упродовж професійної кар'єри більшість змінює професії відповідно до обставин, що склалися. Значна кількість працюючих освоює нові професії, поглиблюючи (по вертикалі) або розширюючи (по горизонталі) профіль підготовки, що надає їм маневреності на ринку праці [5]. Нестабільність на ринку праці найбільше торкається професійного життя молоді. Моніторинг зайнятості випускників виявив, що близько 40-45 % випускників утримуються до двох років на робочому місці за базовою професією, а далі змінюють професійний вибір. Цю ситуацію можна розглядати у двох аспектах: з одного боку, це результат неякісної профорієнтаційної роботи, коли абітурієнтом зроблено хибний вибір; з іншого боку, професійна підготовка неспроможна забезпечити мобільність випускника. В якому напрямі необхідно удосконалювати зміст професійної підготовки можна зрозуміти зі спостереження за роботою сучасного виробництва під час структурних змін в економіці: "працездатне населення розпадається як би на дві категорії: з одного боку – порівняно тонкий шар професійної еліти – професіоналів високого класу. З другого боку – решта достатньо освічених або високоосвічених працівників, які відносно легко можуть переходити від однієї професійної діяльності до іншої, з однієї галузі в іншу під впливом кон'юнктурних змін в економіці або під впливом внутрішніх стимулів" [13, с.25]. З цими стратегіями професійної кар'єри необхідно ознайомлювати учнів ще в стінах навчального закладу.

Формування різноманітних територіально-виробничих комплексів пов'язане зі специфікою регіону, яка виявляється у розподілі продуктивних сил відповідно до того розподілу праці, що склався в регіоні. В умовах зростання ринкової конкуренції та структурних змін в економіці регіону набуває актуальності підготовка робітників за інтегрованими професіями. Серед основних організаційно-економічних чинників виробництва, які безпосередньо впливають на підготовку робітників за інтегрованими професіями, важливими є спеціалізація, кооперація, бригадні форми організації праці, раціоналізація і винахідництво, творчість (технічна і художньо-технічна). Одним із важливих

зовнішніх чинників, який впливає на основу для інтеграції професій є регіоналізація. Відповідно до потреб регіону в професійних кадрах виникають підстави для інтеграції професій.

Процес групування робітничих професій пов'язаний із змінами змісту та характеру праці робітників і відображає розвиток інтеграції від нижчого до вищого рівнів. Залежно від основної підстави для інтеграції розрізняють її дві форми: перша – на основі спорідненості змісту професій, яка з'являється внаслідок високого рівня поділу праці, вдосконалення рівня виробництва та змін у виробничій діяльності робітників, обмеженні основних видів діяльності в межах професії від другорядних з урахуванням функціональних принципів засобів праці; друга – інтеграція неспоріднених професій, які потрібні робітникам в трудовій діяльності, тобто інтеграція професій на основі комплексної технологічної потреби. Якщо перша форма інтеграції тяжіє до широкопрофільної праці, то друга – до багатопрофільної.

Тенденцію до об'єднання професій за другою формою інтеграції можна розглядати у трьох аспектах: економічному – комплексні проблеми, що виникли при виконанні складних робіт потребують об'єднання професій, не споріднених за принципом дії складного виробничого устаткування з його частинами; соціальному – через різну ситуацію із зайнятістю в різних регіонах людина прагне освоїти ті професії, які в даний момент є затребувані; психологічному – виникнення можливостей для повнішого розкриття потенціалів психологічної системи діяльності, створення умов для різнобічного розвитку фахівця-практика.

Якщо адаптаційна модель професійної підготовки і навчання спрямовувалась на засвоєння фахівцями конкретних дій, що втілюється у стійкій кваліфікації, то вже сучасна модель – модель професійного розвитку – орієнтована на динамічну професійність як інтегральну здатність самостійно планувати та організовувати свою діяльність, ухвалювати рішення і нести відповідальність за них, опановувати узагальнені способи виконання професійних функцій, освоювати нові компетенції, розвивати професійно значущі якості [4, с. 9-10].

Можливість регулювати власну професійну діяльність, керувати нею – це крок до “просуненої” робітничої освіти, яка полягає в тому, що має бути навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців різної кваліфікації залежно від рівня отримання професійної освіти – від вузького виконавця до фахівця, здатного самостійно не тільки виготовляти продукцію і здійснювати послуги, але й організовувати виробничу діяльність, здійснювати

підприємницьку діяльність. Найважливішими здібностями такого фахівця є: орієнтація на ринку праці в процесі пошуку роботи; співвіднесення власних можливостей і здібностей з вимогами професій за типом предмета праці, здійснення ефективної трудової діяльності у різних професійних середовищах; прогнозування техніко-технологічних змін на виробництві та дія на випередження, здобуваючи додаткові кваліфікації; визначення перспективи соціально-економічних змін і вироблення стратегії професійної поведінки; створення при необхідності власного виробництва.

Проблема наукової класифікації професій і сьогодні ще не вирішена остаточно, що пов'язано з віднайденням тих об'єктивних ознак, за якими виділяються, порівнюються, диференціюються професії та визначаються професійні вимоги до людини. На даний час найбільш прийнятною для багатьох учасників сфери праці класифікація, побудована на основі особистісних ознак людини як суб'єкта праці (класифікація професій Є.О.Клімова). Вона побудована на ознаках, що характеризують роботу з предметом праці – мета праці, знаряддя і засоби праці, умови роботи, відповідно до яких з урахуванням здібностей та якостей особистості виділено п'ять груп (профілів) професій: людини–людина, людини–знак, людини–природа, людини–художній образ, людини–техніка [7]. Ця класифікація побудована на достатньо загальних підставах і відображає надто широкі групи професій, тому й надалі здійснюється пошук нових підстав поділу.

У реальному житті під впливом науково-технічного прогресу, посилення уваги до особистісного чинника виробництва, гуманізації відносин, успіхів у вивченні обдарованостей особистості з'явилися передумови для модифікації зазначеної класифікації за рахунок підвищення однозначності розуміння загальності професій та деякого збільшення груп і підстав для виділення професій за допомогою включення в систематизацію тих же підстав. Тобто, кожна з п'яти груп класифікації (яка є діадою) доповнюється відповідно три-, чотири і п'ятиелементними утвореннями. Для технічного профілю така конкретизація має вигляд: “людина–техніка”, “людина–людина–техніка”, “людина–людина–знак–техніка”, “людина–людина–знак–природа–техніка”, “людина–людина–знак–природа–образ–техніка”. В основі кожної з наведених груп лежать відповідні здібності та обдарованості, які інтегруються в особистісне утворення. В особистості виділяють загальні та спеціальні здібності, розрізняють нульову, моно- і поліобдарованість, що необхідно враховувати у підготовці майбутніх фахівців [16, с.194-197].

На основі [16, с.197] спробуємо виділити професійні вимоги до суб'єкта праці, що ставляться професіями в системі "людина-машина" з комбінованими варіантами загальної та спеціальних обдарованостей. У цьому процесі в контексті інтеграції професій (за багатопрофільною схемою) заслуговують на увагу утворення міжвидових комплексів, в яких, з одного боку, фахівець має можливість реалізувати незатребуваний потенціал, а, з іншого боку, для професійної освіти і навчання виникає підстава для інтеграції професій та координація змісту підготовки.

"Людина-техніка" – здібності та трудова, технічна, технологічна обдарованості; значні вимоги до сприймання, інтелекту, координації рухів, точності, технічного мислення, витримки, стійкості уваги, розподілу і переключенню уваги, оперативної та зорової пам'яті, організованості, самоконтролю, врівноваженості.

"Людина-людина-техніка" – професійна, технічна, технологічна, конструктивно-технічна, винахідницька обдарованості; додаються вимоги стосовно людських взаємин, мислення, пам'яті, саморегуляції, емоційної стійкості.

"Людина-людина-знак-техніка" – здібності та науково-технічна, проектно-конструкторська, інженерно-технічна, комп'ютерна, інформаційно-технічна, інтернет-інформаційна обдарованості; додаються вимоги щодо здібностей до аналізу та узагальненню інформації, обсягів інформації для переробки, типів мислення і пам'яті, зорових уявлень.

"Людина-людина-знак-природа-техніка" – здібності та обдарованість у галузях агротехніки, аграрної механізації; додаються вимоги стосовно здібностей до встановлення причинно-наслідкових зв'язків, робити прогнози та оцінювати впливи різних факторів, розвиненості уяви.

"Людина-людина-знак-природа-образ-техніка" – здібності та обдарованості до поєднання техніко-технологічних, екологічних і художньо-естетичних знань; додатково додаються вимоги щодо розвитку творчої уяви здатності до емоційного сприймання предметного світу, точного сприймання кольорів і відтінків, яскравості зорового сприймання, фантазування.

Аналіз вимог до професій міжвидових комплексів і врахування інваріантних сторін інтегративної діяльності дає підстави зробити висновок про важливість для фахівців технічного профілю розвитку різною мірою технічного, технологічного, екологічного і художнього мислення, а також актуальності ознайомлення з ергономічною складовою обраної професійної діяльності.

Проте, як це практично можна зробити, можна зрозуміти з аналізу змісту та організації професійного навчання майбутніх робітників.

Якість професійно-технічної освіти гарантується реалізацією освітніх програм відповідно до державних стандартів, які містять: освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника професійно-технічного навчального закладу; типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників; типові навчальні програми з навчальних предметів, виробничого навчання і виробничої практики, передбачених типовим навчальним планом; критерії кваліфікаційної атестації випускників; перелік основних обов'язкових засобів навчання; список рекомендованої літератури. Головний вектор вимог державного стандарту спрямований на широкий спектр ключових компетенцій, які необхідні для реально досягнутого рівня професіоналізму. Ці компетенції мають стосуватися діяльнісного аспекту готовності випускника професійно-технічного навчального закладу до професійної діяльності та соціалізації з урахуванням зовнішніх факторів впливу та умов, що склалися в суспільстві (соціально-економічних, науково-технічних та етико-психологічних).

Як свідчить аналіз навчальних програм для професій системи "людина-техніка" (державні стандарти професійно-технічної освіти для різних професій), в типових навчальних планах не передбачено жодного предмету для розвитку художнього мислення. Проте це не означає, що відсутня можливість його розвивати. Щоб виявити можливі шляхи розвитку художнього мислення, проаналізуємо теми різних навчальних предметів для найбільш типових професій технічного профілю, як токар і зварник.

Токар (стандарт 2008 р.): предмет "Матеріали та технологія машинобудування", теми – "Методи виготовлення типових деталей машин", "Електрофізичні та електрохімічні методи обробки"; предмет "Спецтехнологія", теми – "Способи обробки фасонних поверхонь", "Оздоблювальне оброблення поверхонь", "Фінішна обробка поверхонь та обробка методом пластичної деформації", "Обробки циліндричних та конічних зубчастих коліс, шліцьових з'єднань", "Обробка складних фасонних поверхонь"; предмет "Читання креслень деталей", теми – "Читання креслень деталей, обмежених переважно поверхнями обертання", "Читання креслень корпусних деталей", "Читання складальних креслень".

Зварник (стандарт 2006 р.): предмет "Спецтехнологія", теми – "Особливості зварювання деяких типів зварних конструкцій", "Типи і застосування зварних конструкцій", "Решітчасті конструкції, особливості їх зварювання". "Листові конструкції, резервуари, особливості їх зварювання". "Зварювання трубчастих

конструкцій»; предмет “Читання креслень”, теми – “Читання та виконання креслень зварних конструкцій”, “Правила виконання і читання креслень механізмів, машин і конструкцій, де є зварні з’єднання.

Цікаві аспекти щодо дизайну виробу, який створюється, відкриваються під час вивчення матеріалознавства. У результаті дослідження В.Ю.Пірайнена (технічна естетика і дизайн) вирішено задачу вибору та розробки металевих матеріалів з колористичними та акустичними характеристиками, необхідними для проєктованих виробів, розроблені основні принципи створення класифікатора металів і сплавів, які визначають рівень естетичного сприйняття виробу залежно від його призначення та умов експлуатації [15].

Як токар, так і зварник у разі життєвої необхідності можуть працювати на підприємстві, що виготовляє художні вироби. Вони мають достатній рівень техніко-технологічної підготовки, проте їм може бракувати художньо-естетичної підготовки, що не дозволить професійно зростати саме на цьому підприємстві. У зв’язку з відсутністю замовлень промислових підприємств сьогодні під час виробничої практики зварники часто виконують роботи художнього характеру, естетичний рівень яких залежить від художньо-естетичної культури майстра виробничого навчання та учня.

У матеріальному виробництві кожна річ має утилітарну, моральну, пізнавальну й естетичну цінність. Якщо перші три види цінностей можна достатньо легко усвідомити для будь-якого елемента технічної системи, то розуміння естетичної цінності пов’язане з системою соціальних відносин в суспільстві, його культурою з певним комплектом матеріальних, духовних та естетичних цінностей, вироблених попередніми поколіннями. Проте, якими б не були ці зв’язки, в кожному предметі є естетичне начало, яке може розкрити лише особистість, якій притаманна естетична та художня культура.

Масове виробництво сприяє виготовленню комплексів (річ як система), в яких поняття краси щодо окремих деталей відходить на другий план. Проте, зважаючи на різноманіття форм виробів, багатство їх асортиментних груп, видів і типів, в основі створення таких об’єктів лежать загальні принципи і закономірності гармонізації форми засобами і прийомами естетичної імперативності. Якщо об’єкти розглядаються з позицій дизайну, то естетична цінність сприймається на базі утилітарної, адже ці об’єкти, перш за все, є корисними предметами споживання [3].

У сучасних педагогічних установах у професійно-технічній освіті робітників технічного профілю відсутня орієнтація на вивчення художнього конструювання як цілісної багатоаспектної системи проєктувальної діяльності (принаймні хоча

б на базовому рівні), що негативно відображається на творчості, яка втратила опору на культуру. Подібна ситуація спостерігається і у вищій школі, коли майбутні інженери мають проблему з художнім аспектом конструювання виробу. Для вирішення цієї проблеми Е.М.Лазарев запропонував три взаємоперехідні концепції, в яких закладено системне розуміння дизайну, суб’єкт якого ініціює техніко-естетичну творчість у своїй професійній діяльності. Поняття «дизайн» учений розглядає в різних аспектах: це історично і культурно необхідне явище розвитку суспільного виробництва і споживання; це проєктний етап створення наочно-технічних систем, на якому він органічно з’єднується з інженерним конструюванням, здійснює гармонійне структуроутворення елементів і зв’язків цих систем з метою створення комплексів техніко-естетичних властивостей відповідно до сьогодишнього ціннісного ідеалу матеріально-естетичної культури; у методичному плані він є творчістю, що базується на глибоких знаннях і високій культурі; вимагає наявності у всіх суб’єктів техніко-естетичної діяльності творчих здібностей і можливостей, які гарантують якісне виконання роботи; орієнтує на інтегративність цілі, наукову обґрунтованість, колективну роботу, методичну обумовленість, що сприяє отриманню гармонійного результату; створює якісні об’єкти, які характеризуються естетичною завершеністю і виразністю, що гарантує задоволення матеріальних і духовних потреб; орієнтує на культуроцентризм у сприйнятті предметного світу і зв’язків людини з ним у рамках матеріально-естетичної культури суспільства [11].

Проблема неперервної дизайн-освіти викликана історичною рухливістю самого предмета дизайну і меж його практичної та теоретичної інтерпретації. На кожному етапі змін порушується питання про уточнення змісту концепцій дизайн-освіти або опису його осучаснених версій. Оскільки сучасна дизайн-освіта розглядається як багатовимірне складне утворення, то до її тлумачення застосовують різні концепції [8]. Перша – пов’язана з підготовкою дизайнера-фахівця, специфіка якої визначається знаходженням оптимального співвідношення між художніми, естетичними, інженерними, соціальними та іншими складовими професії. Осучаснення цієї концепції відбувається шляхом усунення різноплановості дизайну і розширення профілю професійної діяльності, установкою на засвоєння загальних універсальних основ проєктної діяльності. Проте, саме орієнтація на розширення профілю вступає в суперечність з практикою та актуалізує все таки профілізацію. Друга – орієнтована на підготовку дизайнера-педагога для навчальних закладів початкової (професійно-технічної) та середньої професійної освіти. Їх діяльність

має переважно виконавчий або проектно-впроваджувальний індивідуальний характер. Такі педагоги профілізуються на певних видах дизайну. Третя – пропонує у контексті розвитку теоретичних концепцій і методології проектування застосовувати засоби дизайнерського потенціалу у всій освітній системі. За цією версією готують дизайнера за кваліфікацією “дизайнер освіти” або “дизайнер освітніх технологій”, який може виконувати роль посередника чи координатора діяльності різноманітних організацій та фахівців, об’єднуючи їхні зусилля для створення системного об’єкта. Четверта – пов’язана з пропагуванням необхідності впровадження дизайн-освіти, орієнтованої на соціально-культурні задачі. Її зміст розповсюджується на всі рівні виховання та освіти – від дошкільної і до післявузівської освіти. У цьому контексті дизайн розглядається у двох аспектах: перший – як феномен культуротворчості; другий – як фундаментальна загальноосвітня система з власною методологією та стратегічними потенціалами. У цій версії наголошується на найширшому розповсюдженні знань про дизайн в освітній системі для просвітницьких і виховних завдань. Очевидно, що глобальність змісту дизайн-освіти за культуроцентрованою версією потребує державної підтримки і розроблення відповідної освітньої політики.

Сьогодні суб’єкт, який ініціює техніко-естетичну творчість у своїй професійній діяльності, має різний рівень проектної, художньо-естетичної, ергономічної, екологічної та економічної культур, що спричинено часткою відповідної складової у його освіти (професійно-технічна, середня і вища професійна освіта). Суспільна потреба у розвитку цих культур призвела до створення нового типу освіти – дизайн-освіти, яка екстраполює методи і засоби проектної освіти на всі рівні освіти. Дизайн-освіта стала методологією соціально-культурного проектування, з позицій якої змінюється організація сфери освіти, на нових засадах формується світогляд, здійснюються пошуки нових підходів до процесу побудови освітнього простору.

У цьому контексті важливим чинником розвитку дизайн-освітньої практики є створення нової школи з високою проектною культурою. Така школа розглядається як простір вільної творчої комунікації, мета якої виховати особистість, здатну найповніше адаптуватися до сучасних умов, яка має сформоване системне проектноорієнтоване мислення [10]. Оскільки від рівня і наявності дизайнерської підготовки значною мірою залежить і рівень матеріального виробництва, в якому ключову роль виконує робітник як виконавець, на часі створення умов для формування в нього додаткової художньо орієнтованої кваліфікації. Вона може бути самостійною або першою

ланкою в неперервній дизайнерській освіті. Змістове наповнення цієї професії залежить від виду дизайну [9].

Необхідність пропозиції формування додаткової дизайнерської кваліфікації може бути підтверджена практикою професійної діяльності з таких робітничих професій технічного профілю, як зварник, коваль, ливарник, слюсар з ремонту автомобілів, токар (який працює з металом або деревиною) тощо.

Розвиток змісту предметної проектно-технологічної компетентності учнів ґрунтується на принципах перспективності і наступності між початковою, основною і старшою школами. Змістове наповнення цієї компетентності залежить від відтінків лексичних значень понять “проект (projectus)” і “дизайн (design)”: “Design – це переважно художній проект, а projectus – це виключно технічний проект. У навчальному процесі доцільним є використання синоніма design, а в умовах виробництва – синоніма projectus” [17, с.]. Через освітньо-культурне середовище визріває в учнів компетентність продуктивної творчої діяльності (проектувальної діяльності або дизайн-діяльності). До цього ланцюжка можна додати і професійну школу, в якій діє (як і в старшій школі) також принцип профілізації.

У цьому контексті актуалізується проблема доцільності впровадження дизайн-освіти в навчально-виховний процес професійно-технічних навчальних закладів, де готують робітників за професіями технічного профілю з урахуванням специфіки професійної діяльності та варіантів її опанування (варіативний інтегрований курс за вибором, додаткова освіта у рамках гурткової роботи як в навчальному, так і в позашкільному закладі).

Справжня творчість починається з творчості в умі, коли, “навчившись створювати в умі з усіма деталями, і технологію засвоїмо простіше, адже немає такої майстерності, яка б не полегшувалася творінням в умі. Творення в умі на порядок полегшує освоєння майстерності. Як би не було, ремесло засвоюється напруженим тренуванням, але вміння утримувати образ в пам’яті інколи на порядки полегшує оволодіння навіть технікою мистецтва” [2, с.20]. В основі такого вміння лежить образне мислення, яке розвивається внаслідок естетичного освоєння навколишнього світу. Більше можливостей для розвитку творчості відкриває додаткова освіта, яка може здійснюватись у рамках формальної (варіативний інтегрований курс, гурткова робота, мала академія) або неформальної освіти (в позашкільних закладах).

Висновки

1. Якість життя людини визначається рівнем культури суспільства і, відповідно, освіти. Сислове ядро освіти складається з цінностей і значень, які народжуються в результаті людської діяльності. У кожному виготовленому предметі навколишнього світу втілена техніко-естетична ідея, що відповідає сьогднішнім ціннісним ідеалам матеріально-естетичної культури. Задача сучасної технічної освіти полягає в формуванні у майбутніх фахівців не лише професійної компетентності, але й таких ціннісних ідеалів.

2. Залучення учнів професійно-технічних навчальних закладів технічного напряму до художньо-технічної творчості викликане потребою в розвитку не тільки технічного, але й художньо-образного мислення, що важливо для формування професійної культури майбутнього фахівця. в якій зінтегровані різні її аспекти (технологічний, проектний, ергономічний, естетичний, економічний). У цьому контексті професійна підготовка майбутніх робітників технічного профілю повинна організовуватися з урахуванням інтегративного підходу, коли система професійних знань доповнюється тими техніко-технологічними і художніми знаннями, які сприятимуть формуванню і розвитку проектно-конструкторських умінь і творчого мислення.

3. Вивчення художніх основ в контексті професії значно підвищує творчий потенціал учнів, розвиваючи не тільки різні типи мислення, але й підвищуючи мотивацію, загальну успішність, впливає на формування професійно-культурної компетентності, професіоналізму, підвищує загальнокультурний рівень особистості. Художньо-технічна творчість розглядається як важливий етап підготовки робітника до майбутньої продуктивної професійної діяльності, а впровадження в навчально-виховний процес професійно-технічних навчальних закладів технічного профілю професійно орієнтованої дизайн-освіти забезпечує реалізацію принципу наступності в неперервній освіті.

4. Упровадження дизайн-освіти в навчально-виховний процес професійно-технічних навчальних закладів технічного профілю створює умови для додаткової освіти, яка може здійснюватись у рамках формальної (варіативний інтегрований курс, гурткова робота, мала академія) або неформальної освіти (в позашкільних закладах).

Використана література

1. Генеза ринкової економіки : Терміни. Поняття. Персоналії [Текст]: навч. економ. словник-довідник / [уклад: Іфтемчук В.С., Григорьев В.А., Манилич М.І., Шутак Г.Д. ; за наук. ред. Г.І.Башнянина і В.С.Іфтенчука]. – К. : Магнолія плюс, 2004. – 688 с.

2. Гераимчук, И.М. Теория творческого процесса [Текст]: монография / И.М.Гераимчук. – К. : ИП “Эдельвейс”, 2012. – 269 с.

3. Журба, М. А. Эстетика экономично доцільної діяльності як єдність краси і квазікраси [Текст] / М. А.Журба // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К. : Міленіум, 2007. – № 2. – С. 50-55.

4. Зеер, Э. Ф. Обновление базового профессионального образования на основе компетентностного подхода [Текст] / Э. Ф. Зеер // Профессиональное образование. – 2007. – № 4. – С.9–10.

5. Зязюн, І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу [Текст] / І.А.Зязюн // Неперервна професійна освіта: Теорія і практика : зб. наук. пр. У 2 ч. – К. :-2001. – Ч. 1. – С. 15– 23.

6. Каган, М.С. Человеческая деятельность. (Опыт системного анализа) [Текст] / М.С.Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.

7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения : учебн. пособие /Е.В. Климов. М. : ИЦ “Академия”, 2004. – 304 с.

8. Климов, В.П. Концептуальные версии дизайн-образования [Текст] / В.П.Климов. режим доступа: www.rsvpu.ru/.../trudy.../konc-vers-do.DOC

9. Кожуховская, С.М. Дизайн-образование в системе НПО [Текст] / С.М.Кожуховская //Профессиональное образование. – 2005, – №8. – С.24.

10. Кожуховская, С.М. Проблемы гуманизации образовательной среды в рамках дизайн-образования [Текст] /С.М.Кожуховская, И.Е.Кожуховская // Приложение к журналу “Профессиональное образование. Столица”. – 2009.– №12. – 44 с.

11. Лазарев, Е.Н. Дизайн как технико-эстетическая система : автореф дис. на соискание докт. искусствоведения наук : спец. 17.00.06 “Техническая эстетика и дизайн” / Е.Н.Лазарев. – Ленинград, 1984. Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/dizayn-kak-tehniko-esteticheskaya-sistema#ixzz2UtWznNjb>

12. Мунипов, В.М. Эргономика: человекоориентированное проектирование техники, программных средств и среды учебник [Текст] / В.М. Мунипов, В.П. Зинченко. – М. : Логос, 2001. – 356 с.

13. Новиков, А.М. Постиндустриальное образование [Текст] : монография / А.М.Новиков. – М. : Изд-во “Эгвес”, 2008. – 136 с.

14. Новиков, А.М. Методология [Текст] / А.М.Новиков, Д.А.Новиков. – М. : [СИНТЕГ]. – 2007. – 663 с.

15. Пирайнен, В. Ю. Материаловедческие и технологические основы дизайна художественных и технических изделий : автореф дис. на соискание

докт. тех. наук : спец. 17.00.06 “Техническая эстетика и дизайн” / В.Ю.Пирайнен. – Москва, 2005. – 44 с.

16. Рыбалка В.В. Общая и специальная одаренность личности: характеристика, типология, взаимосвязь [Текст] / В. В. Рыбалка // Матеріали ІІ міжнар. науково-практичного семінару “Сучасний погляд на обдарованість та розвиток талантів”, Київ, 22-23 серпня 2011р. / МОНМСУ, НАПНУ, Інститут обдарованої дитини НАПНУ, МАН України. – Київ, 2011. – С. 189–199.

17. Тименко, В.П. Методологічні основи проектної освіти у загальноосвітній школі [Електронний ресурс] / В.П.Тименко. Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Psp/2011_11/1_02.pdf

18. Шадриков, В.Д. Психология деятельности и способности человека [Текст] : учеб. пособие / В.Д.Шадриков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд. корпорация “Логос”, 1996. – 320 с.

TOPICALITY OF DESIGN EDUCATION INTRODUCTION IN PROFESSIONAL PREPARATION OF TECHNICAL PROFILE WORKERS

Lidiya Slipchyshyn

In the context of cultural centered orientation of world of things the necessity in freeing of creative potential and forming of creative capabilities of all subjects of technical and aesthetical activity is topical. Artistically-technical creation is considered to be important stage of preparation of workers to future productive professional activity, and introduction of professionally oriented design education in educational process of professional and technical educational establishments of technical profile provides realization of principle of succeeding in continuous education. It creates terms for additional education which can be carried out within the framework of formal (variative integrated course, circle work, small academy) or informal education (in extra curriculum establishments).

Topicality is considered and necessity of mastering by pupils of professional and technical establishments basis of artistically-technical creation and human oriented technique creating. Conceptual basis of design education in professional and technical education formation of future technical profile workers is grounded.

Key words: professional and technical education, technical profile, worker, artistically-technical creation, design education.

Conclusions

1. Quality of life of a human is determined by the level of culture of society and, accordingly, of education. The semantic kernel of education consists of values and meanings which appeared as a result of human activity. In every item made of

environment technical and aesthetical idea is implemented that corresponds to today valued ideals of aesthetical and material culture. The task of modern technical education is in forming of not only professional competence but also of such valued ideals in future specialists.

2. Involving of pupils of professional and technical educational establishments of technical profile to artistically-technical creation is caused by a necessity of not only technical but also artistically-vivid thought development that is important for professional culture forming in future specialists, in which different aspects (technological, project, ergonomic, aesthetical, economic) are integrated. In this context professional preparation of future workers of technical profile must be organized taking into account integrative approach when the system of professional knowledge is complemented by those technical and technological and artistic knowledge which will assist forming and developing of project-constructing abilities and creative thought.

3. The study of artistic basis in the context of profession considerably increases creative potential of students developing not only different types of thought but also motivation increase, general progress, influences on forming of professional and cultural competence, professionalism, increases general and cultural level of personality. Artistically-technical creation is considered to be an important stage of preparation of workers to future productive professional activity, and introduction of the professionally oriented design education in educational process of professional and technical educational establishments of technical profile provides realization of principle of succeeding in continuous education.

4. Introduction of design education in educational process of professional and technical educational establishments of technical profile creates terms for additional education which can be carried out within the framework of formal (variative integrated course, circle work, small academy) or informal education (in extra curriculum establishments).